

Олексій ЯСЬ (*Київ*)

**ВЕРБА І., ЖИЦЬКА Л. ВОЛОДИМИР ІКОННИКОВ –
ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ РОСІЇ. – НІЖИН:
Вид-во НДУ ім. МИКОЛИ ГОГОЛЯ, 2011. – 152 с.**

З-поміж знакових постатей української та російської історичної науки другої половини ХІХ – початку ХХ ст. постать Володимира Іконникова посідає виняткове місце, позаяк належить до кола фундаторів історіографії як наукової дисципліни. Крім того, неабиякий масштаб спадщини В. Іконникова з огляду як на кількісні параметри, так і на широкі проблемно-тематичні, фахово-дисциплінарні, видові та жанрові межі спонукає сучасних науковців до новітніх прочитань його текстів і потрактування різноманітних складових творчої діяльності.

З такої перспективи зацікавлення студіями з російської історії, які посідають чільне місце у доробку В. Іконникова, нині видається цілком природним і актуальним із багатьох міркувань.

Передусім, ця частина наукової спадщини В. Іконникова є ключовою для висвітлення та витлумачення його історичних поглядів, особливо їхніх аксіологічних компонентів. Водночас аналіз праць В. Іконникова з русистики дає змогу більш точно й адекватно визначити його місце у тогочасному науково-історичному процесі, зокрема у контексті українського історіописання. Більше того, опрацювання окресленого кола досліджень істотно нюансує та деталізує внесок цього вченого з обсягу дисциплінарної історії науки, зокрема в контексті біографістики, джерелознавства, історіографії тощо.

Врешті, вивчення студій В. Іконникова з російської минувшини дає змогу скласти уявлення про його багатоманітні дослідницькі, педагогічні й освітні практики. Отож монографія Ігоря Верби та Людмили Жицької, присвячена російському сегменту наукового доробку та діяльності В. Іконникова, становить значний інтерес для дослідників з різною фаховою спеціалізацією.

За своєю архітектонікою представлена монографія є переробленим дисертаційним дослідженням Л. Жицької, що значною мірою визначило коло провідних проблем та спосіб викладу матеріалу. Проте таке академічне прочитання текстів В. Іконникова, безперечно, має свої переваги.

Значну увагу автори монографії приділяють рецепції особистості В. Іконникова та його праць з боку істориків-сучасників. Приміром, вони наводять влучну характеристику С. Платонова, який назвав В. Іконникова “кабінетним дослідником” (с. 10).

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

Такий екскурс у бік оцінкових суджень відомих учених дає можливість окреслити низку дослідницьких практик В. Іконникова: бібліографічну, джерелознавчу, історіографічну, регіональну – киевознавчу та ін., що виявляють творчі пріоритети київського історика. Втім, наукові студії В. Іконникова часто-густо були пов'язані з його розмаїтими педагогічними й освітніми практиками, наприклад, на ниві жіночої освіти, редакторської діяльності тощо. Висвітлення цих аспектів дозволяє виявити індивідуальні нахили та мотиви В. Іконникова у контексті його творчої біографії, зокрема повніше осягнути становлення й формування цього історика.

Автори монографії розглядають і компаративні паралелі щодо визначення місця В. Іконникова в історичній науці, репрезентовані у відомих історіографічних студіях Г. Вернадського та Р. Киреевої (с. 14–16). Цікавим видається й аналіз видового та жанрового складу публікацій про В. Іконникова у сучасній історіографії, котрі належать до царини біографістики, джерелознавства, історіософії та історії науки.

Варто відзначити і джерелознавчі спостереження щодо рукописів опублікованих праць В. Іконникова, зокрема стосовно повноти використання первісних варіантів тексту окремих студій тощо.

Поважне місце у монографії посідає висвітлення й аналіз дослідницької мотивації, котрою керувався В. Іконников, обираючи різні історичні епохи для своїх праць, зокрема його міркування про добу Петра I у російській минушині. Приміром, автори монографії зазначають, що В. Іконников уважав цей історичний період часом цивілізаційного вибору Росії між Заходом та Сходом (с. 34).

Водночас дослідники виявляють типові мисленнєві конструкції В. Іконникова, які дають змогу охарактеризувати його історичні погляди та світосприйняття: ідея поступу в культурно-освітньому процесі, роль держави у розвитку науки, теза про органічність Петрівських реформ, самоідентифікація вченого поза межами західництва й слов'янофільства, спроби віднайти генетичний зв'язок між добою Петра I та епохою Катерини II і т. п.

Зауважимо, що автори прагнуть з'ясувати й інтелектуальні впливи на творчість В. Іконникова. Скажімо, вони згадують про вплив праць автора 19-титомної всесвітньої історії Ф.-К. Шлоссера (с. 45) та ін.

Цікавий матеріал міститься у рецензіях та бібліографічних нотатках В. Іконникова, аналіз яких дає змогу скласти досить рельєфне і виразне уявлення про стильовий профіль цього вченого. Якщо взяти до уваги зазначені тексти у загальному контексті творчої спадщини В. Іконникова, то можемо дійти висновку про належність цього науковця до своєрідного типу інтелектуалів – історика-ерудита з розлогими бібліографічними, книгознавчими, джерелознавчими інтенціями, якому властива дескриптивна техніка викладу фактографічного матеріалу.

Вагому роль у монографії відіграє й аналіз сюжетів низки праць В. Іконникова з російської історії, зокрема присвячених добі Катерини II: зв'язки з європейськими мислителями, інтелектуальні якості й духовні риси російської імператриці, т. зв. “внутрішній світ”, заборона нею катування під час слідства, тогочасна зовнішня та внутрішня політика (с. 52–61) тощо.

Ця проблематика, окреслена авторами, не тільки виявляє характерні дослідницькі вподобання В. Іконникова, а й демонструє засадничі прикмети його світосприйняття та способу мислення. Наприклад, очевидними видаються його спроби пов'язати культурну та політичну площину минулого, скерованість ученого на реконструкцію генетичного зв'язку між епохами, пошуки каузальності і т. п. Зазвичай ці прикмети властиві історикам, яких вважають adeptами чи прихильниками критичного, модернізованого позитивізму.

Неабиякий інтерес становить й висвітлення персоналістичних студій В. Іконникова. На думку авторів монографії, видові та жанрові риси персоналістичних праць В. Іконникова дозволяють дійти висновку про три різновиди таких досліджень: портретна біографія, словникова біографія, а також художня біографія, себто художньо-психологічні замальовки про митців і літераторів (с. 62–63).

Зауважимо, що ці спостереження мають важливе значення для вирізнення стильового профілю В. Іконникова як ученого, первісне становлення якого відбувалося саме у царині біографічного жанру. Тим паче, що аналіз персоналістичних праць В. Іконникова виявляє високу евристичну культуру цього історика, зокрема його схильність до тотального охоплення потенційної джерельної бази, наявність спеціальних оглядів літератури, які вводять до провідної проблематики біографічних студій, досить докладну схему просографічної процедури тощо.

Загалом біографічний жанр дає змогу простежити і за типовими поворотами мислення В. Іконникова як ученого. Показовими у цьому сенсі виглядають інтенції В. Іконникова щодо пошуку об'єктивних закономірностей розвитку історіографії, його скерованість на лінійно-хронологічну послідовність у викладі подій, які, вочевидь, є вислідом позитивістського стилю мислення.

Автори монографії наголошують на масштабності дослідницьких задумів В. Іконникова на ниві біографістики, присвяченої колегам по цеху, хоч низку таких планів йому не пощастило реалізувати. Привертають увагу й спроби окреслити методикку та техніку біографічних студій В. Іконникова, зокрема його намагання виявити інтелектуальні витоки поглядів або концепцій різних істориків, простежити їхню еволюцію тощо. Крім того, автори розглядають внесок В. Іконникова у російську біографістику, зокрема його участь у розробці концептуальних засад “Русского биографического словаря”.

Значну увагу приділено й аналізу джерелознавчого та історіографічного рівня лекційних курсів В. Іконникова, завдяки чому автори зробили низку цікавих спостережень і узагальнень. Скажімо, досить несподіваним є прихильне ставлення В. Іконникова до федеративної концепції М. Костомарова з обсягу історії давньої Русі (с. 131).

Загалом, студія про В. Іконникова містить чимало цікавих сюжетних ліній, фактів та коментарів. Сподіваємося, що представлена монографія добре прислужиться українським дослідникам і спричиниться до активізації наукових студій, присвячених В. Іконникову та його великій і різноманітній спадщині.